

Tarih ve Günce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
II/4, (2019 Kış), ss. 39-58.

Geliş Tarihi: 2 Aralık 2018

Kabul Tarihi: 31 Ocak 2019

27 MAYIS 1960 DARBESİ'NİN İZMİR'E YANSIMALARI VE SİYASİ PARTİLERİN İZMİR'DEKİ ÖRGÜTLENİŞİ

Şenay SAVUR*

Öz

27 Mayıs 1960 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askerî darbesi gerçekleşmiş ve Türk demokrasi tarihi açısından bir dönüm noktası oluşturmuştur. Ordu yönetime el koymuş, Cemal Gürsel başkanlığındaki Milli Birlik Komitesi yönetimi üstlenmiştir. İzmir, Demokrat Parti'nin kalesi olarak bilinirken, darbe haberlerinin İzmir sokaklarında coşkuyla karşılanmış olması, Demokrat Parti yönetiminin sonunu gözler önüne seriyordu.

Bu çalışmada 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin İzmir'e yansımaları ve siyasi partilerin yeniden örgütlenişi üzerinde durulmaktadır. Öncelikle Adnan Menderes'in son mitingi olan İzmir mitinginden bahsedilmektedir. Daha sonra, darbenin İzmir'deki ilk günleri anlatılmakta, İzmir milletvekillerinin tutuklanmasına ve siyasi partilerin İzmir'deki örgütlenişlerine değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs 1960, Askeri Darbe, İzmir, Siyasi Partiler, İzmir Milletvekilleri

THE REFLECTIONS OF 27 MAY 1960 MILITARY COUP TO İZMİR AND THE ORGANIZATION OF POLITICAL PARTIES İN İZMİR

Abstract

On 27 May 1960 the first military coup took place in the Republic of Turkey and it was a turning point for the history of Turkish democracy. The army took over the administration and the National Unity Committee under the leadership of Cemal Gürsel undertook the administration. İzmir was

* Doktora öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, senaysavur@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9625-7585.

known as the stronghold of the Democrat Party, and the fact that the news of the coup had been welcomed in the streets of Izmir revealed the end of the Democratic Party administration.

In this study, the effects on İzmir of the military coup of 27 May 1960 and the reorganization of political parties are discussed. First, Adnan Menderes's last rally in Izmir is mentioned. Then, the first days of the military coup in Izmir are told and the arrest of Izmir deputies and the organization of political parties in Izmir are mentioned.

Key Words: 27 May 1960, Military Coup, Izmir, Political Parties, İzmir Deputies

Giriş

1960 yılının 27 Mayıs'ında asker yönetime el koymuş ve Türkiye Cumhuriyeti siyasal tarihinin ilk darbesi olan 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi belleklerden silinmeyecek anılar bırakmıştı. Darbeye karşı ilk olumlu tepkiler İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlerden gelirken, hemen ardından İzmir'den de benzer sesler yükselmeye başlamıştı. En büyük tepkiler dönemin aydınlarından ve öğrenci kitlelerinden gelmişti. Nasıl ki 1946 yılında Türkiye'nin çok partili hayata adım atması ve 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ülkede yeni bir dönemin başlangıcını işaret ediyorsa, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askeri darbesi de yine yepyeni bir dönemin başlangıcını gösteriyordu. Demokrat Parti'nin seçimleri kazanmasıyla birlikte halk, geleceğe dair büyük umutlar beslemiş, ülke coşkun gösterilere sahne olmuş, sevinç gözyaşları akıtmıştı. Tuhaftır ki, üzerinden 10 yıllık bir süre geçtikten sonra aynı halk, Demokrat Parti'nin iktidardan düşmesiyle de aynı sevinç gözyaşlarını akıtacak, yeni umutlara ve yeni geleceğe doğru yol alacaktı.

Darbe, hiçbir ülkenin sevinçle karşılayamayacağı bir siyasal olay olmasına rağmen, dönemin Türkiye'si için bir umut olmuş, halkın derin bir nefes almasını sağlamıştı. Çünkü Demokrat Parti iktidarında sokaklar güvenliğini yitirmiş, demokrasi ve özgürlük sloganları ile başa gelen Demokrat Parti iktidarı, özgürlüğün ve demokrasinin önünü kapatmaya başlamıştı. Demokrat Parti'nin kalesi olarak nitelendirilen İzmir de bile darbe haberleri coşkuyla karşılanmış ve sokaklarda mitingler yapılarak özgürlük üzerine demeçler verilmişti. Halkın darbe haberine olan sevinci "*Paşam bizi kurtar*" sloganı ile had safhalara ulaşmıştı. Tabi ki, siyasal alanda yaşanan bu gelişmeler gündelik yaşantıya da yansımış ve halkın gerek toplumsal gerekse ekonomik alandaki yaşantısına etki etmiştir.

I. Adnan Menderes'in 15 Mayıs 1960 İzmir Mitingi

Demokrat Parti'nin (DP'nin) iktidara geldikten bir süre sonra uygulamaya başladığı antidemokratik politikalar, partinin Atatürk ilke ve inkılaplarına karşı aykırı tutumu, orduda girişilen tasfiye işlemleri, basın mensupları, yargı mensupları, profesörlerin birer birer emekliye sevk edilmesi, özgürlüklerin kısıtlanması ve uygulanan ekonomi politikalarının istenilen sonuçları vermemesi ülkeyi sarsmaya başlamıştı.

Adnan Menderes'in otoriter tutumu her geçen gün artıyor, ülke diktatörlük rejimine doğru adım adım ilerliyordu. DP, iktidara geldiği günden itibaren laiklik ilkesine aykırı uygulamalarda bulunmaya başlamıştı. Öncelikle ezanın Arapça okunma yasağı kaldırıldı. Okullarda verilen din eğitimi genişletildi. İmam hatip okullarının sayısı arttırıldı. Dini yayınların satışı serbest bırakıldı. Tarikatlar gibi özerk dini kuruluşların varlığına ve çalışmalarına izin verildi. Adnan Menderes özellikle seçim dönemlerinde halkın dini duygularına ve düşüncelerine hitap eden konuşmalar yapardı. Hatta 1958 yılındaki parti kongresinde "İnkılap sofralarının yaygaralarına ehemmiyet vermeyerek ezan-ı Muhammediyeyi Arapçalaştırdık. Mekteplere din derslerini kabul ettik. Radyoda Kur'an okuttuk. Türkiye devleti Müslümandır ve Müslüman kalacaktır" şeklindeki ifadelerle yer vermişti. Bunda da başarılı oldu, 1954 ve 1957 seçimlerinde Nurcuların desteğini kabul etti. Ülke her geçen gün Atatürk ilke ve inkılaplarından uzaklaşıyor ve Atatürk'e yapılan saldırılar artıyordu. Durum öyle bir hale geldi ki, Türk gençliği ve ordu mensuplarının bir kısmı, Atatürk'ün mirasının bekçisi oldukları düşüncesi ile yaşanan gelişmeler karşısında büyük üzüntü duymaya ve olaylara müdahale etme gereği hissetmeye başladılar¹.

Ülke son şiddeti ile iktidar-muhalefet mücadelesini yaşıyordu. Cumhuriyet Halk Partisi'nin faaliyetlerini incelemek üzere 18 Nisan'da Tahkikat Komisyonu kurulmuştu. 27 Nisan'da ise Tahkikat Komisyonu'na geniş yetkiler veren yasa kabul edildi. Yasaya göre komisyon basımevlerini kapatabilir, süreli yayınları yasaklayabilir, her türlü etkinlik konusunda özgürce karar alabilir ve hükümetin bütün olanaklarından yararlanabilirdi. Üstelik yasaya karşı gelenler 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilirlerdi². Tahkikat Komisyonu'nun kurulması, muhalefet ve hukuk camiası tarafından yoğun bir eleştiri yağmuruna tutulmuş olsa da hukuki açıdan komisyonun varlığı meşru idi. Akademik camianın, muhalefetin ve hukuki çevrenin tepkisi, komisyonun antidemokratik nitelikte hazırlanmış olmasınaydı. Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Başbakan Menderes'in hukuk danışmanı yasanın bazı kısımlarına eleştiride bulunmuştu. Hatta Menderes'in hukuk danışmanı Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil hem başbakanı hem de Cumhurbaşkanı'yı uyarılmış ve yasanın

¹Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.s. 340-341.

²Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 258.

bazı bölümlerinin anayasa ile çeliştiğini söylemişti; fakat Adnan Menderes uyarılara kulak asmadı³.

Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ve ardından komisyona geniş yetkiler verilmesi üzerine 19 Nisan'da Ankara Kızılay Meydanı'nda ilk büyük öğrenci gösterisi gerçekleşti. Toplanan kalabalık, iktidarı kınayan sloganlar atıyor ve İsmet İnönü lehine söylemlerde bulunuyordu. Polisin olaya müdahale etmesi, 22 kişinin gözaltına alınması ve 5'inin tutuklanmasıyla gösteriler son buldu. Gözaltına alınanlardan biri gazeteci, 21'i ise üniversite öğrencisi idi⁴. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde 28 Nisan'da Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri ve öğrencilerinin katılımıyla büyük bir gösteri daha yapıldı. Kalabalık, Hukuk Fakültesi'nin bahçesinde toplanmış iktidar aleyhine sloganlar atmaya başlamıştı. Polis, gösteri yapılacağını önceden haber aldığı için, olay yerine gelmiş ve bir takım önlemler almıştı. İlk olarak öğrencilere gösterilerin son bulması için uyarılar yapıldı. Fakat öğrenciler polisin gitmesini ve askerlerin gelmesini istiyorlardı. Hukuk Fakültesi Dekanı Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ve dekan vekili Sulhi Dönmezer'in olaya müdahale etmesi ve polisin üniversiteyi terk etmesini istemeleri üzerine tartışmalar alevlendi ve Eminönü Emniyet Müdürü, Sulhi Dönmezer'i tokatladı. Ardından Sıddık Sami Onar'ın da polis arabasına zorla bindirilirken kafasının kapıya çarpması ve kanlar içinde kalması öğrencilerin tepkilerini daha fazla arttırmalarına sebep oldu. Sıddık Sami Onar'ın ifadesi alındıktan sonra kanlı bir gömlekle ve başının bantlı olarak tekrar üniversiteye gelmesi öğrencileri çileden çıkardı ve slogan sesleri yükselerek artmaya başladı. Olaylar üniversitenin dışına taşdı. "Menderes İstifa", "Kahrolsun Diktatörler" gibi sloganlar çoğaldı. Öğrenciler ve polis arasında taşlı, sopalı çatışmalar başladı. Polisin kalabalığı dağıtmak üzere havaya ateş açması ve bir polisin kurşunuyla vurulan öğrencisi Turan Emeksiz'in hayatını kaybetmesi olayların daha da büyümesine sebep oldu⁵. Askerlerin olay yerine gelmeleri öğrencileri biraz sakinleştirmişti. Ali Fuat Başgil olayları anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır:

"Başlarında subayları olmak üzere süngü çekmiş askerler, öğrencilerin sınıksız kalabalığı üzerine yürüdü. Bunun üzerine talebeler var güçleriyle ve ahenkli bir şekilde "Yaşasın Ordu", "Yaşasın Kahraman Türk Askeri" diye bağırılmaya başladılar. O anda itiraf edeyim ki nefesim kesildi. Bir yanda bu çılgınlık bir yanda uygun adım yürüyüş devam ederken iki taraf arasında artık birkaç adımlık mesafe kaldı. Aniden birlik durdu.

³Levent Börklüoğlu, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye'de Ordu-Siyaset İlişkisi (1960-1965), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Çanakkale, 2010, s.105.

⁴Ali Dikici, "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:XXX, Sayı:89, Temmuz 2014, s. 16.

⁵Ali Dikici, **a.g.m.**, s.s. 17-19.

Birkaç saniyelik duraklamanın hemen ardından subaylar, askerler ve öğrenciler birbirlerine sarılıp neredeyse gözleri yaşlı bir halde kucaklaşmaya başladılar. Kendi kendime 'Menderes Hükümeti'nin sonudur bu' dedim. Çünkü harekete artık askerler de katıldı⁶.

28 Nisan gösterilerinde Ziraat Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz'in ölümünün yanı sıra 1 polis ağır olmak üzere 16 kişi yaralandı. 150 kadar öğrenci gözaltına alındı⁷.

Bütün bu yaşanan gelişmelerden sonra hükümet İstanbul ve Ankara'da sıkı yönetim ilan etti. 18 Nisan'da kurulan Tahkikat Komisyonu'na yapılan eleştiriler basında yer almıyordu bile. Muhalefetin siyasi faaliyetleri durdurulmuş, İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan edilmişti. Üniversite öğrencilerinin, İstanbul ve Ankara'daki bazı profesörlere verilen disiplin cezalarına tepkileri artmaya başlamış, yurdun dört bir yanında protesto gösterileri yoğunlaşmıştı. Böyle bir ortamda Adnan Menderes İzmir'de törenlerle karşılaşınca duygularını saklayamamış, vatandaşlara engel olan emniyet mensuplarına: *"Bırakın vatandaşlarımla kucak kucağa olayım, yanına gelsinler."* diye seslenmişti⁸.

İşte böyle bir ortamda Adnan Menderes Mayıs'ın 15'inde İzmir'e gelerek vatandaşlara son mitingini yaptı. Öyle samimi ve coşkun gösterilerle karşılaşmıştı ki, bu mitingin son miting olacağını büyük ihtimalle tahmin bile etmemişti. Menderes'in 15 Mayıs mitingi, darbeden önceki son miting olması ve ülkenin içinde bulunduğu kaos ortamı karşısında düşüncelerini açıklıkla beyan etmesi bakımından son derece önemliydi. Adnan Menderes, İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerde gösteriler yapan, ülkenin geldiği konumu protesto eden gençlerden, *"küçük çocuklar"* olarak bahsederek, onların masum bir talebe takımı olduğunu söylemekteydi. Asıl onları kışkırtan, örgütleyen, olayları teşvik eden ve tertipleyen başka güçler olduğunu dile getiriyordu. Sokaklarda meydana gelen olayların rastgele ve anlık bir tepkinin eseri olmadığını düşünmekte; olayları, başka güçler tarafından önceden planlanmış, hesaplanmış, uzun bir sürenin sonunda hazırlanmış bir ayaklanma hareketi olarak görmekteydi. Tertipçilerin amacının, halkı yalan ve aldatmacalı bilgiler ile kandırarak, onların akıllarını karıştırmak, onları farklı farklı heyecanlara sürüklemek ve iktidar hakkında yanlış yorumlara sebebiyet vermek olduğunu belirtmişti. Hatta halkın iktidara başkaldırması ve ülkede bir ihtilal ortamının yaratılması için haklı sebepler olmadığını belirtmiş, devlete, kanuna, nizama karşı harekete geçmeye zorlayacak sebeplerin mevcut olmadığını söylemişti. Konuşmasında, tam tersine, halkın maddi, manevi bakımdan gelir seviyesinin yükseldiğinden, hayat şartlarının eskiye oranla düzeldiğinden bahsetmişti. Asırlarca geriye gitmek şartıyla da olsa, herhangi bir dönemle mukayese edildiğinde bugün gelinen nokta-

⁶Levent Börklüoğlu, a.g.t., s. 107.

⁷Börklüoğlu, a.g.t., s. 106.

⁸Yeni Asır, 16 Mayıs 1960.

nın kalkınma, ilerleme, huzur ve refah derecesi bakımından iyileşme gösterdiğini söylemişti. Bu nedenle de ihtilal iddialarının uydurma ve suni olduğunu belirtmiş ve bu haberlerin maksatlı olarak tertiplendiğini iddia etmişti⁹.

İzmir, tıpkı DP'nin kuruluş aşamasında olduğu gibi, darbeye giden süreçte de DP'yi bağrına bastığı ve Adnan Menderes'i desteklediği görülmektedir. DP Döneminde İzmir'de sanayi alanında büyük atılımlar gerçekleşmiş, fabrikalar kurulmuş, çok sayıda insan bu fabrikalarda istihdam edilmişti. Bu nedenle olsa gerek, İzmirli vatandaşların gönlünde Adnan Menderes'in özel bir yeri vardı. Adnan Menderes, esnaf ve sanatkârları kazanç ve muamele vergisinden muaf tutarak hayat standartlarını yükseltmelerine vesile olmuştu. 1950 yılına kadar esnaf ve sanatkârlar 200 lira kredi bulamazken, 1960'lı yılların başında Halk Bankası'ndan kefalet kooperatifleri vasıtasıyla esnafa, milyonlarca lira kredi verilmişti. Esnafın bir kısmı da ticari bankalardan kredi alabilişlerdi¹⁰.

II. 27 Mayıs İhtilali'nin İzmir'deki İlk Günleri

27 Mayıs sabahı Türkiye, Albay Alparslan Türkeş'in sesiyle uyandı. Türkeş, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin saat 3.00 itibarıyla tüm yurttaki idareyi ele aldığını duyurdu. Askerin yönetime el koymasıyla birlikte Türkiye'nin gündemi darbe haberleri ile çalkalanmaya başladı. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde ordu mensuplarına yönelik coşkun tezahüratlarda bulunuluyor, halk sevinç gözyaşları içerisinde sokaklara dökülüyordu. Gündem gün gün hatta saat saat değişmekte, sevinç gösterilerinin ardı arkası kesilmemektedir. Demokrat İzmir gazetesi yazarlarında Hüseyin Baradan "Türkiye, bayram sevinci içinde" başlıklı yazısında gençliğin heyecanını şu cümleler ile anlatmıştı:

"Dün İzmir gençliği hürriyetin tadını çıkara çıkara şehrin sokaklarında dolaştı. Bağırды, bu bağırış evvelki bağırışlardan farklı idi. İstedikleri olduğu için bağırıyorlardı. Hürriyetlerine kavuşmuşlardı. Ne cipler ne emirle vurulan dipçikler vardı. Omuzlarında şerefli ordunun şerefli mensupları gözyaşları içinde dolaşıyordu. Seyredenler ise gene gözyaşlarını, sevinç ve hürriyet gözyaşlarını tutamıyorlardı¹¹."

Türkiye, tarihi günlerini yaşamakta olduğunun farkındaydı. Basın üzerindeki yasak kalkmış, sokaklarda gerçekleşen coşkun hareketlilik, kamuoyunun gözleri önüne serilmişti.

İzmir halkının 27 Mayıs Darbesi'ne destek gösterileri ilerleyen günlerde de devam etmiş, halk 29 Mayıs günü sabahın erken saatlerinden itibaren sokaklara çıkarak orduya olan minnetlerini tezahürat yaparak bildirmişlerdi. Gece geç saatlere kadar şenlikler yapılmış, talebe teşekkülleri, üniversite gençliği ve halk

⁹Yeni Asır, 16 Mayıs 1960.

¹⁰Yeni Asır, 16 Mayıs 1960.

¹¹Hüseyin Baradan, "Türkiye Bayram Sevinci İçinde", Demokrat İzmir, 30 Mayıs 1960.

el ele vererek tüm kenti bayraklarla donatmışlar ve eğlenceler tertiplemişlerdi. Zaman zaman ordu mensuplarının halk arasına karışarak eğlencelere eşlik ettikleri hatta halk ile birlikte halay çektikleri görülüyordu¹². Emniyet Müdürü Sefa Poyraz, Varyant'tan geçişi sırasında tezahüratlara mukabele etmişti. Ticari İlimler Akademisi öğrencileri kanları ile "*minnet, sevgi ve şükran*" yazılı bir bayrak hazırlamışlar, Ege Bölgesi Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Canip İskilipligil'e hediye etmişlerdi¹³.

30 Mayıs'ta Hemşire Okulu öğrencileri ellerinde çelenkler ve hemşire kıyafetleri ile Atatürk heykeline çelenk koydular. Aynı gün, Hava Harp Okulu, Hava Eğitim Kumandanlığı, Hava Lisesi talebe ve öğretim üyeleri ortaklaşa bir merasim düzenlemişler; marşlar söyleyerek Cumhuriyet Meydanı'na gelmişlerdi. Ege Bölgesi Milli Birlik Komitesi Başkan Yardımcısı Tümgeneral Gavsi Uçağök, Kore Değiştirme Tugayı Kumandanı Tuğgeneral Lütfi Hancıoğlu, öğrenciler tarafından getirilen çelengi Atatürk heykeline bırakmışlardı. Askerlerin Cumhuriyet Meydanı'na gelişleri sırasında halk, apartmanların ve devlet dairelerinin pencere ve balkonlarına çıkarak tezahüratta bulunmuştu. Bandonun refakatiyle İstiklal Marşı'nın söylenmesinin ardından vatandaşlar paşaları omuzlarına alarak "*ya ya ya*" *şa şa şa*" sesleri ile alkışlamışlardı¹⁴.

Gösterilere ve merasimlere katılanlar sadece askeri öğrenciler ve vatandaşlar değildi. Aynı gün 200 kadar avukat Atatürk heykeline giderek çelenk koymuş, Demokrat Parti'yi protesto yürüyüşü sırasında bıraktıkları kübbelerini, halkın huzurunda tekrar giymişlerdi. Bir saat sonra Ulaştırma Yedek Subay Okulu kumandanları, sınıf subayları ve öğretmenleri ile birlikte Atatürk heykeline çelenk koydular. 17.15'te de Sıhhiye öğrencileri Atatürk heykeline gitmişlerdi. Bu arada Konak şoförleri, Motor Tekniker Okulu talebeleri de heykele birer çelenk bırakmışlardı. Ticaret ve sanayi odaları, borsa mensupları, ebe, hemşire ve laborant okulu öğrencileri merasime katılmış ve heykele çelenklerini bırakmışlardı. 11. Kore Değiştirme Tugayı Tepecik'ten hareketle Cumhuriyet Meydanı'na gelmiş ve heykele çelengini koymuştu. Merasimden sonra, Kore Eğitim Tugayı Kumandanı Tuğgeneral Lütfi Hancıoğlu ile kumandan ve subayları halk tarafından omuzlarda taşınmıştı. Aynı gün son olarak Cumhuriyet Meydanı'na gelen grup, iktisadi ve ticari ilimler akademisi öğrencileri ve profesörleri oldu. Merasimlerden sonra kutlamalar devam etmiş, gece fener alayı tertip edilmiş, kurbanlar kesilmişti¹⁵.

Gösteriler sadece İzmir merkez ile sınırlı değildi. Civar köy ve kasabalarda da kutlamalar sevinç gözyaşları ile devam etmişti. İzmir'in Buca ilçesinde başta

¹²Ege Ekspres, 30 Mayıs 1960.

¹³Yeni Asır 30 Mayıs 1960.

¹⁴Yeni Asır, 31 Mayıs 1960.

¹⁵Yeni Asır, 31 Mayıs 1960.

kız yetiştirme yurdu olmak üzere, Buca'daki tüm okullar Buca Belediyesi ve Nahiye Müdürlüğüne gelmişler, askeri belediye başkanı yüzbaşıya tezahüratta bulunmuş ve çiçek vermişlerdi. Ardından İzmir'e gelip Orgeneral Canip İskilipli-gil'i ziyaret etmişler ve minnetlerini bildirmişlerdi. İzmir'in bir diğer ilçesi olan Torbalı'da da halk marşlar okuyarak Askeri Kaymakam Albay Yaşar Karacay'ı omuzlarda taşıyarak, bayramın kutlandığı meydana kadar gelmişlerdi. Aynı gün başta Muğla ve Antalya olmak üzere yurdun değişik kentlerinde kutlamalar yoğun olarak devam etmişti¹⁶. 1 Haziran tarihinde Devlet Başkanı Cemal Gürsel, radyodan gençlere seslenerek, yurdun geleceğinin onların elinde olduğundan bahsetmiş, sözlerini "*hak için, adalet için, hürriyet için kendilerini her an fedaya hazır binlerce gencin bulunduğunu*" söyleyerek tamamlamıştı. Gürsel'in radyo konuşmasını dinleyen İzmirli gençler başta olmak üzere tüm yurttaki gençler büyük tezahüratlarda bulunmuşlardı¹⁷.

28 Nisan 1960 tarihinde başlayıp 27 Mayıs 1960 tarihine kadar geçen süre zarfında hürriyet ve adalet isteyen üniversiteli gençler, polis coplari altında can vermişlerdi. Üstelik kaç kişinin hayatını kaybettiği ve hayatını kaybedenlerin cesetlerinin nerede olduğu konusu uzun süre belirsizlik içerisinde kaldı. Darbenin gerçekleşmesi ile birlikte yeni hükümet, suçluları araştırmaya başladı. Yurdun dört bir tarafında hürriyet şehitleri adına yardım kampanyaları başlatılarak, hayatlarını kaybeden gençler için üniversitelerinin bahçesinde anıtlar dikilmesi kararlaştırıldı. İzmir basını, hürriyet şehitleri için, 10 Haziran'da Anıtka-bir'de yapılacak töreni tüm İzmirli'lere duyurdu. Bir tarafta anma törenleri devam ederken diğer tarafta Ankara ve İstanbul üniversitelerine tahsil görmek amacıyla giden İzmirli gençlerden haber alamama telaşı sürüyordu. İzmirli aileler, İzmir Askeri Valiliği'ne müracaat ediyorlar, çocuklarından haber gelmesini bekliyorlardı¹⁸.

10 Haziran'da hürriyet şehitleri için İzmir'de de anma töreni yapıldı. Ordu mensupları, eğitim müesseseleri, üniversite, yüksekokullar, tekniker okulu, orta öğretim kız-erkek öğrenci ve izcileri, iktisadi devlet teşekkülleri, esnaf teşkilatları ve çok kalabalık halk toplulukları Basmane' de toplandı ve Atatürk heykeline doğru hareket etti. Tüm kentte olduğu gibi İzmir'deki devlet daireleri ve özel kurumlar bayraklarını saat 12.30 itibariyle yarıya indirmişlerdi. Anma törenleri geç saatlere kadar sürmüş, geceleyin de hürriyet şehitlerinin ruhuna mevlüt okutulmuştu¹⁹.

İzmir halkı, öğrencisi, gençliği ve aydın kadrosuyla merasimlere katılmıştı; ancak; ülke genelinde halkın tepkisine bakıldığında özellikle üç büyük

¹⁶Demokrat İzmir, 4 Haziran 1960.

¹⁷Tercüman, 2 Haziran 1960.

¹⁸Milliyet, 9 Haziran 1960; Yeni Asır, 4 Haziran 1960.

¹⁹Yeni Asır, 10-11 Haziran 1960.

kentte, darbenin sevinç gözyaşları ile karşılandığı görülmüyordu. Bilhassa, üniversite gençliği, öğretim üyeleri, gazeteci ve yazarlardan oluşan aydın kesim, muhalif partilerin taraftarları arasında tarifi mümkün olmayan sevinç ve mutluluk vardı. Zaten, son aylarda gerçekleşen karışıklıklar neredeyse sadece Ankara ve İstanbul ile sınırlıydı. Ülkenin geri kalanında özellikle kırsal kesimde darbeye karşı vatandaşları bir sessizlik ve bir tepkisizlik bürümüştü. Başka kentlerde Adnan Menderes'e karşı sevginin azaldığına dair bir gösterge de yoktu²⁰. Nitekim 1961 seçimlerinde bu tespitlerin doğruluğu ortaya çıkacak ve seçimleri DP taraftarları öncülüğünde kurulan Adalet Partisi kazanacaktı.

III. DP İzmir Milletvekillerinin Tutuklanması

Darbenin yapıldığı 27 Mayıs sabahından itibaren Türkiye'nin her tarafında DP milletvekilleri ve hükümet üyeleri birer birer tutuklanmaya başlandı. Celal Bayar, o sırada Çankaya Köşkü'nde bulunuyordu. Yanında eşi Reşide Bayar, kızı Nilüfer Gürsoy ve Celal Bayar'ın özel kalemi Özel Şahingiray vardı²¹. Celal Bayar'ı Harp Okulu'na götürmek üzere almaya gelen isim ise teğmenleri ile birlikte Sıtkı Ulay'dı²². Celal Bayar Ankara'da, Adnan Menderes ise Kütahta'ya girerken Albay Muhsin Batur öncülüğünde tutuklanıp Harp Okuluna götürüldüler. Aynı gün içerisinde çok sayıda DP milletvekili de tutuklandı. İlk etapta gözaltına alınan isimler arasında Celal Bayar, Adnan Menderes, Ethem Menderes, Refik Koraltan, Namık Gedik, Hayrettin Erkmen, Hadi Hüsmen, Rüştü Erdelhun, Suat Kuyuş, Namık Argüç, T. Çelebican ve Hasan Polatkan vardı. Şem'i Ergin, Sıtkı Yırcalı ve Esat Budakoğlu ilk tutuklamanın ardından serbest bırakıldı²³. Ankara ve İstanbul'da hızla başlayan tutuklama sürecine İzmir'de 1-2 gün sonra başlandı. Orgeneral Canip İskilipligil 28 Mayıs günü yaptığı açıklamada İzmir'de tutuklanan kimsenin olmadığını, İzmir savcısının görevinin başında, İzmir valisinin ise evinde olduğunu dile getirmişti. Merkez Bankası Genel Müdürü, Para Mübadelesi Komisyonunda Türkiye'yi temsil etmek üzere İsviçre'ye giderken, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin idareyi eline aldığını öğrenmesi üzerine vapurla İzmir'e geldi. Daha sonra Askeri Komite Başkanlığı ile temasa geçerek Ankara'daki görevinin başına geçti. DP İl İdare Kurulundan da gözaltına alınan kimse yoktu²⁴.

²⁰Zürcher, a.g.e., s. 351.

²¹Soner Yalçın, **Efendi-Beyaz Türklerin Büyük Sırrı**-, Doğan Yayınları, İstanbul, 2004, s.s. 503-504.

²²Nilüfer (Bayar) Gürsoy, **27 Mayıs Darbesi ve Bizler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 33. Nilüfer Gürsoy, kitabında, Celal Bayar'ı götürmeye gelen kişiyi uzun müddet Burhanettin Uluç zannettiğini; fakat meclise gidip Sıtkı Ulay'ı görünce yanıldığını anladığını belirtmiştir.

²³**Yeni İstanbul**, 29 Mayıs 1960.

²⁴**Yeni Asır**, 29 Mayıs 1960.

Ege Bölgesi Milli Birlik Komite Başkanı Canip İskilipligil'in bu açıklamasının ardından 1-2 gün içerisinde İzmir DP milletvekilleri de tutuklanmaya başlandı. Eski İzmir Valisi Kemal Hadımlı, İzmir milletvekillerinden İlhan Sipahioğlu, Ahmet Ünal, Sadık Giz, Danyal Akbel, Osman Kapani, Kemal Serdaroğlu, Rauf Onursal, Yeni Asır gazetesi sahiplerinden ve İzmir milletvekillerinden Behzat Bilgin, Demokrat Ege Gazetesi Sahibi ve Manisa Milletvekili Sezai Akdağın ve pek çok DP'li milletvekili göz altına alınarak Yassıada'ya götürüldü. Aynı gün, Askeri Emniyet Müdürlüğü tarafından 27 DP'li daha yakalandı ve 16'sı tutuklanarak askeri uçakla İstanbul'a gönderildi. Tutuklananların, DP'li oldukları için değil, zararlı faaliyetlerde buldukları için tutuklandıkları söylendi. Hatta tutuklananların bir kısmı hakkında da zararlı faaliyetlerde bulunma şüphesi taşıdıkları ve bu nedenle gözaltına alındıkları açıklaması yapıldı. Öğleden önce yakalanarak Poligon'a götürülen isimler şunlardı: DP İl İdare Kurulu Üyesi Eski DP İzmir Milletvekili, Vatan Cephesi Gazetesi'nin Sahibi Muzaffer Balaban, Buca'nın Tepecikli Belediye Reisi ve Tepecik DP İlçe Başkanı İsmet Uç, İşçi Sigortaları Kurumu Ege Bölgesi Başkanı Dr. Enver Şenerdem, İl İdare Heyeti Üyesi Burhan Maner, DP Milletvekili ve Eski Sağlık Bakanı Behçet Uz. Öğleden sonra gelenler ise; DP İl İdare Kurulu Üyesi ve Vilayet Meclisi Azası Beliş Beler, DP İl İkinci Başkanı Ömer Atavardar, Tepecik İlçe Başkanı ve Otobüs Trolleybüs Hareket Müdür Muavini Yaşar Öndeş, DP Karşıyaka İlçe Başkanı ve Belediye Meclisi Azası Fazlı Arınç, Belediye Meclis Azası Nevres Gökçe, Eski Belediye Reisi ve devrik iktidarın İzmir DP Milletvekili Dr. Selahattin Akçiçek, eski bakanlardan ve Aydın Milletvekili Nihat Eğriboz, Belediye Reis Muavini ve İl İdare Kurulu Azası Dr. Mustafa Bozoklar, İzmir Milletvekili Sebahattin Acun idi. Bu kişiler daha sonra askeri havaalanına götürülerek uçakla İstanbul'a sevk sedildiler. Bundan başka Güzelyalı DP İlçe Başkanı ve Adnan Menderes'in avukatı Adnan Uras, Belediye Meclisi Azası Cihat Aksel, Esnaf Kefalet Kooperatifi Başkanı Saim Çıkrıkçı, Raşit Gökkaya, DP Eşrefpaşa İlçe İdare Kurulu Üyesi ve Anadolu Ajansı Memuru Mehmet Ali Keskin, Kenan Özışıldak, Selahattin Erdönmez, M. Ali Yeşilpınar, Mustafa Nalbantoğlu ve Ali Akman yakalanarak Emniyet Müdürlüğü avlusundan Poligon'a götürülmüşlerdi²⁵. Ayrıca İbrahim Yavuz ve Mehmet Yorgancıoğlu da Yassıada'ya gönderilmek üzere İstanbul'a götürülenler arasındaydı²⁶.

Tutuklama işlemlerinin tamamlanmasının ardından Yüksek Adalet Divanı kuruldu ve DP milletvekillerinin yargılama süreci başladı. Sürecin sonunda 15 kişi idam cezasına çarptırılırken, 32 kişi ömür boyu hapis cezası aldı²⁷. 123 kişi beraat etti; 418 kişi ise hafif cezalara çarptırıldı. Oy birliği ile idam cezası alan 15 kişiden 11'inin cezası Milli Birlik Komitesi (MBK) tarafından hafifletildi. Adnan Menderes, Celal Bayar, Fatın Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın idam

²⁵Demokrat İzmir, 2 Haziran 1960.

²⁶Yeni Asır, 2 Haziran 1960.

²⁷N. İlter Ertuğrul, Cumhuriyet Tarihi El Kitabı 1923-2008, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 104.

teşekkülleri, odalar birliği, öğretmen teşekkülleri, tarım teşekkülleri, yargı organları ve sendikacılar yer alıyordu. Siyasi parti temsilcilerinden sadece Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) temsilcileri meclis içerisinde bulunacaktı. Temsilciler Meclisi ilk toplantısını 6 Ocak 1961 günü gerçekleştirdi³⁰. Meclis'in açılışı 2. Cumhuriyet'in kuruluşu olarak nitelendirildi. İlk gündem, 2. Cumhuriyet'in esaslarını belirlemek ve yeni seçim kanununu hazırlamaktı. Özellikle meselelerin, partiler yönünden ele alınması hususunda açıklamalar yapıldı³¹. Ardından, üniversite hocaları tarafından hazırlanan Anayasa tasarısı Kurucu Meclis'in çalışmalarına bırakıldı.

13 Ocak tarihinde yeni siyasi partilerin kurulmasına imkân tanımak amacı ile siyasi faaliyetler üzerindeki yasak kaldırıldı. Var olan CHP ve CKMP'den başka yeni partiler kurulmaya başlandı. 11 Şubat'ta Cumhuriyetçi Mesleki Islahat Partisi, Adalet Partisi, Çalışma Partisi, Memleket Partisi, Türk İşçi ve Çiftçi Partisi ve Mutedil Liberal Partisi, kuruluş müracaatlarını yaptılar³².

Siyasal faaliyetlerin kısmen serbestleştirilmesiyle birlikte var olan partilerin teşkilatlanma ve yeni partilerin kurulma çabaları 13 Ocak'tan 13 Şubat'a kadar yoğun olarak devam etti. İçişleri Bakanlığı, bütün partilerin tüzüklerini en geç 1 ay içerisinde tamamlamalarını istemişti. 13 Şubat tarihinde Yeni Türkiye Partisi'nin yanı sıra, Türkiye İşçi Partisi, Düstur, Güven, Millete Hizmet, Muhafazakâr ve Kemalist Gençlik partileri de kuruluş aşamalarını tamamladılar.

Partilerin büyük çoğunluğu varlıklarını kısa süre devam ettirirken, en uzun süreli parti Adalet Partisi (AP) oldu. DP'nin kapatılmasıyla birlikte, DP seçmenine hitap eden iki önemli parti kurulmuştu. Bunlardan bir tanesi Ekrem Alican liderliğindeki Yeni Türkiye Partisi, diğeri ise Ragıp Gümüşpala liderliğindeki Adalet Partisi idi. AP'nin kurucusu ve genel başkanı olan Ragıp Gümüşpala, hapiste olan DP milletvekillerinin sözcüsü ve Demokrat Partili vatandaşların temsilcisi olarak özellikle İzmir'de yaygın bir örgütlenme içerisine girdi. AP hiçbir dönemde DP'nin devamı olduğunu ve onun sözcülüğünü yaptığını itiraf etmemiş olsa da, seçmen kitlesine ve savundukları ideolojilere bakıldığında DP'nin devamı niteliğinde olduğu açıkça görülüyordu.

Tablo 1: Temsilciler Meclisi İzmir Üyeleri

Üyelerin İsimleri	Üyelerin Temsilcilikleri
Şevket Adalan	İl Temsilcisi

³⁰Fevzi Çakmak, "27 Mayıs'tan 12 Eylül'e İzmir", *İzmir Kent Ansiklopedisi-Tarih 2-*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013, s. 374.

³¹Akşam, 7 Ocak 1961.

³²Cumhuriyet, 12 Şubat 1961.

Nazif Çağatay	İl Temsilcisi
Hulusi Selek	Baro Temsilcisi
Şeref Bakşık	Basın Temsilcisi
İlhan Esen	Basın Temsilcisi
İ. Hakkı Ulutaş	Ege Üniversitesi Temsilcisi
Tekin Çullu	İşçi Sendikaları Temsilcisi
Dündar Soyer	Odalar Temsilcisi
Halil Akyavaş	Öğretmen Teşekkülleri Temsilcisi
İsmail Hakkı Ulutaş	Ege Üniversitesi Temsilcisi
Hüseyin Avni Başman	Milli Birlik Komitesi Temsilcisi
Cihat Baban	CHP Temsilcisi

(Kaynak: 1967 İzmir İl Yıllığı, s. 6; Fevzi Çakmak, "27 Mayıs'tan 12 Eylül'e İzmir, İzmir Kent Ansiklopedisi-Tarih 2-, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013, s. 374.

1961 yılının ilk aylarıyla birlikte İzmir kentinde de parti çalışmaları başladı. Uzun süre CKMP kendi içinde huzursuzluklar yaşamış, Köylü Partisi ile Millet Partisi'nin ayrılması ve Köylü Partisi'nin tekrar kurulması sık sık gündeme gelmişti. Hatta eski DP'lilerin bir kısmının eski Köylü Partililer ile temasa geçtikleri tespit ediliyordu³³. Köylü Partisi'nin kurulmasının netleşmesiyle birlikte parti merkezinin de İzmir olması kararlaştırıldı³⁴.

CHP ve CKMP'nin dışında 3. partinin kurulması Ocak ve Şubat ayları boyunca siyaset çevrelerini uzun süre meşgul eden bir konu oldu. Başta Emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala olmak üzere emekli inkılap subaylarının siyasete girmeleri konusunda değişik partilerden teklifler gelmeye başladı. Emekli inkılap subayları ise, var olan bir partiye mi dâhil olacakları yoksa kendileri ayrı bir parti mi kuracakları konusunda uzun süre düşünmüş ve müzakerelerde bulunmuşlardı. Siyasete atılmaya kesin olarak karar veren Ragıp Gümüşpala nasıl bir süreç izleyeceği konusunda uzun bir düşünme evresi geçirdi. Ortak verilen tek karar yeni kurulacak olan partinin genel merkezinin İzmir'de olması gerektiği idi. Ege'nin kalbine hitap edemeyen ve Egeli seçmenleri yanına alamayan bir partinin uzun süre varlığını devam ettiremeyeceği düşünülüyordu.

AP İl İdare Heyeti Başkanlığı'na Emekli Orgeneral Mehmet Ali Aytaş, ikinci başkanlığa da Mehmet Karaoğlu getirildi. Diğer üyeler ise Yüksek Mühendis Hayri Yorgancıoğlu, Doktor Muzaffer Döşemeci, Avukat Kadri Özek, Gazeteci Nihad Kürşad, Avukat Naili Erdem, Bankacı Bedii İdrisoğlu, Eczacı

³³Demokrat İzmir, 15 Ocak 1961.

³⁴Demokrat İzmir, 25 Ocak 1961.

Nevzat Özerdemli, Avukat Memduh Karazincir ve Sendikacı Saim Kaygan olarak belirlenmişti³⁵.

Yeni Türkiye Partisi (YTP) İzmir İl İdare Kurulu Başkanlığı'na Avukat Fethi Pekin, ikinci başkanlığa Tüccar Haydar Dünder, sekreterliğe Avukat Süha Göksal ve muhasipliğe Tobacco Müdürü Hayrettin Bener getirildi. Avukat Cavidan Arbil, Pamuklu Dokuma Mühassısı Halit Arpaç, Tüccar Haydar Aryal, Tüccar Kadir Ergüven, Çiftçi Şahamettin Madran, Demir Sanayi Kooperatifi Başkanı Cevat Sapan ve Tüccar Ali Şahinkaya ise üyeliğe seçilmişlerdi³⁶.

25 Haziran 1961 tarihinde CKMP il kongresi için delege seçimi tamamlandı. İl idare heyetine seçilen kişiler Nami Çağatay, Hasan Koçdemir, Musa Köstepen, Cemal Oku, Kudret Sivashlı, Hüseyin Canlı, Celil Kiremitçi, Hayrettin Ölçer, Süleyman Acır, Şaban Ünlü, Hasan Dikmen, Neşet Masat, Abdullah Altay, Kadri Kılıç, Haydar Ufak, Saffet Temizer, Mustafa Sarıkaya, Muzaffer Anayurt, Enver Ayten, Nihat Şenözer, Hüsnü Hepgülşenler, Niyazi Türk, Ali Tosun, Osman Türkcen, Hasan Körük ve İbrahim Özcan olarak belirlendi³⁷. Siyasi havanın sık sık değişmesi idare heyeti üyelerinin de sık sık değişmesi ile neticeleniyordu. 1961 anayasasının halk oylamasına sunulmasının ardından CKMP il idare heyeti seçimleri yenilendi. CKMP İl Başkanı olarak Tefvik Güner seçilirken, diğer üyeler de Şemsettin Yaşatan, Osman Zeki, Ethem Sarıoğlu, Süleyman Çoruh, Osman İnal, Nihat Keskin, İsmail Adalı, Nami Çağatay olarak belirlenmişti³⁸.

Türkiye Cumhuriyeti, 1,5 yıllık askeri yönetimin ardından 15 Ekim 1961 tarihinde sivil yönetime geçmek üzere milletvekili seçimlerine gitti. Tüm partilerin ortak düşünceleri bir an evvel, askeri yönetime son verilmesi ve sivil yönetime geçilmesiydi. Bu nedenle gerek 1,5 yıllık süre zarfında gerekse propaganda sürecinde, tüm partiler birlik ve beraberlikten, kardeşlikten söz ederek uyumlu bir süreç geçirmişlerdi. Halk da, partiler de toplumsal ve ekonomik reformları gerçekleştirme hususunda gelecekte umutluydular. Eylül ayının ortalarında siyasi partiler ortak bir beyanname yayımlayarak 27 Mayıs Darbesi'nin siyasi amaçlar doğrultusunda, her ne suretle olursa olsun istismarına müsaade etmeyeceklerini kesin olarak ifade etmişlerdi³⁹. Siyasi partilerin ortak kararıymış gibi görünen bu bildiri aslında ordu mensuplarının siyasi hayattan ellerini çekmediklerinin de bir göstergesiydi. Siyasi partiler, komutanların önünde 27 Mayıs Darbesi'ne karşı çıkmayacaklarına, 27 Mayıs'ı propaganda aracı olarak kullan-

³⁵Ege Ekspres, 28 Şubat 1961.

³⁶Ege Ekspres, 6 Mart 1961.

³⁷Yeni Asır, 26 Haziran 1961.

³⁸Yeni Asır, 17 Temmuz 1961.

³⁹Yeni İstanbul, 17 Eylül 1961.

mayacaklarına, DP milletvekillerinin affı konusunu gündeme getirmeyeceklerine ve Cumhurbaşkanlığı için Cemal Gürsel dışında kimseyi önermeyeceklerine dair ortak bir protokol imzaladılar⁴⁰.

Tablo 2: 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimlerde İzmir Sonuçları

Kayıtlı Seçmen Sayısı	547.336
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	450.748
Katılım Oranı (%)	% 82,4
Geçerli Oy Sayısı	439.266
Milletvekili Sayısı	17

(Kaynak: **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, TÜİK Yayınları, Ankara, 2012, s. 60.)

Tablo 3: 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimleri İzmir Sonuçlarının Siyasi Partiler Açısından Dağılımı

Siyasi partiler	Aldığı Oy Sayısı	Aldığı Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AP	241.753	% 55.0	10
CHP	174.014	% 39.6	7
CKMP	13.456	% 3.1	-
YTP	6.388	1.5	-
Bağımsızlar	3.409	0.8	-

(Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) İstatistik Yıllığı 1960-1962, s.s. 204-205.)

⁴⁰Hikmet Özdemir, "Siyasi Tarih 1960-1980", **Türkiye Tarihi 4-Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınları, s. 209.

Tablo 4: 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçlarının İzmir İlçelerindeki Oy Dağılımı

İlçeler	AP	CHP	CKMP	YTP
Ödemiş	19.177	23.929	899	429
Bergama	20.056	11.226	617	512
Tire	14.485	8.748	410	156
Bayındır	9.882	6.605	349	110
Menemen	12.624	7.988	542	274
Karaburun	1.851	1.614	79	30
Urla	4.470	3.265	144	79
Selçuk	2.741	2.815	59	52
Çeşme	2.118	2.479	40	28
Seferihisar	1.620	2.648	55	11
Kemalpaşa	7.976	7.099	250	109
Torbalı	8.113	7.295	147	119
Dikili	4.303	2.678	151	57
Kınık	9.522	5.154	1.231	427
Kiraz	6.344	4.984	929	517
Bornova	10.594	6.513	696	284
Foça	2.612	1.974	33	55
Karşıyaka	17.854	13.124	929	517

(Kaynak: Yeni Asır, 17 Ekim 1961.)

Milletvekili seçimleri son derece güvenilir bir ortamda ve dürüstçe gerçekleştirilmişti. Seçime girmeden önce CHP, oyların büyük çoğunluğunu alacağına inanmakta ve kendisine güçlü bir rakip görmemekteydi. Oysaki sonuçlar CHP açısından hayal kırıklığı oldu. DP'nin mirasçılarını kabul edilen AP ve YTP, toplamda oyların % 56,5'ini aldılar. Bu orana CKMP'de eklenince % 59,6

oy oranıyla Menderes taraftarlarının İzmir genelindeki çokluğu açıkça görülüyordu. (Tablo 2.5) Türkiye genelinde de durum çok farklı değildi. 12.925.395 kayıtlı seçmen arasından, oy kullananların sayısı 10.522.716 olarak belirlenmişti. Katılım oranı % 81.4'tü. AP % 34.8 oy oranı ile 158 milletvekili, CHP %36.7 oy oranı ile 173 milletvekili, CKMP %14 oy oranı ile 54 milletvekili ve YTP %13.7 oy oranı ile 65 milletvekili çıkarmıştı. Bağımsızlar ise % 0.8 oy oranı ile hiç milletvekili çıkaramamıştı⁴¹. AP, CKMP ve YTP toplamda % 62.5 oy oranıyla Türkiye'de DP taraftarlarının varlığını bir kez daha açıkça ortaya koymaktaydı.

AP İzmir'den 10 milletvekili çıkarırken, CHP 7 milletvekili çıkardı. CKMP ve YTP, barajı aşamadıkları için İzmir'den milletvekili çıkaramamışlardı. AP'den İzmir milletvekilleri Ragıp Gümüşpala, Şinasi Osma, Mehmet Ali Aytaş, Saim Kaygan, Muzaffer Döşemeci, Naili Erdem, Nihad Kürşad, Şükrü Akkan, İhsan Gürsan ve Kadri Özek'tir. CHP'den seçilen İzmir milletvekilleri ise, Lebit Yurtoğlu, Mustafa Uyar, Necip Mirkelamoğlu, Arif Ertunga, Osman Sabri Adal, Şeref Bakşık ve Ziya Hanhan idi⁴².

MBK'nin yönetime el koyduğu ilk dönemlerde durum CHP lehine çevrilmişken, askerin sıkıyönetimi, antidemokratik uygulamaları ve özellikle DP liderleri hakkındaki idam kararları halkın MBK'den soğumasına yol açmıştı. Siyasi propaganda döneminde de MBK'nin CHP dışındaki diğer parti liderlerine uyguladığı baskı ve liderlerin tutuklanmaları da halk üzerinde acıma hissi yaratmış ve oyların yön değiştirmesine sebebiyet vermişti. Üstelik halk arasında her zaman CHP'nin ordu ile işbirliği içinde olduğu inancı yaygındı. Nitekim İsmet Paşa'nın Kurtuluş Savaşı Batı Cephesi Komutanı, 1. ve 2. İnönü Muharebelerinin kahramanı olarak asker arasındaki konumu ve saygınlığı farklıydı. Bu nedenle, MBK'nin ülke yönetimindeki uygulamalarına verilen tepkiler CHP'nin oylarına yansımış ve sonuç CHP için hayal kırıklığı olmuştu.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923 tarihinde kurulmuş ve 27 Mayıs 1960 tarihinde 37 yıllık genç bir ülke olarak acı bir deneyim yaşamıştı. Uzun yıllar tek parti iktidarı ile yönetimini sürdürmüş, 1946 yılında çok partili hayata adım atmış ve 1950 yılında seçimleri DP'nin kazanmasıyla birlikte yönetim el değiştirmişti. DP'nin iktidara gelmesi tüm Türkiye tarafından coşkuyla karşılandı. Fakat demokratik bir anlayışla iktidara gelen DP, bir süre sonra antidemokratik

⁴¹Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, TÜİK Yayınları, Ankara, 2012, s. 25.

⁴²Yeni Asır, 19 Ekim 1961.

uygulamalar göstermeye başladı. Özellikle dini ve kültürel alanda gerçekleştirilen yenilikler, halkın dini duygularının sömürülmesi, gündelik yaşantıda dini uygulamaların kendine yer bulması ile sonuçlandı. Üstelik 1950'li yılların ilk yarısında halkın yaşam standardında görülen yükseliş 1950'li yılların ikinci yarısında düşüşe geçmeye başladı. Özellikle 1960'lı yılların başına gelindiğinde DP'nin baskıcı ve otoriter yönetimi artık açıkça hissediliyordu.

Nitekim 27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askeri darbesi gerçekleşti. Bir grup düşük rütbeli subaylar tarafından gerçekleştirilen darbe, ülkede önce bir şaşkınlık sonra da büyük bir coşkuyla karşılandı. Esasen coşkuyla karşılayan gruplar, üniversite öğrencileri, öğretim üyeleri ve aydınlardan oluşan entelektüel kesim idi. Halkın, darbeye karşı tepkisi daha çok şaşkınlık düzeyinde kaldı. Halk, sokaklardaki sevinç gösterilerine katılmıştı; fakat 15 Ekim 1961 milletvekili genel seçimlerinden sonra anlaşılıyordu ki halkın büyük bir kısmı hala Demokrat Parti'ye karşı sempati duyuyordu.

Darbe haberinin ardından ilk tepkiler İstanbul ve Ankara'dan gelirken, Türkiye'nin üçüncü büyük şehri olan İzmir'de de, darbe haberleri kısa süre içerisinde etkisini gösterdi. Özellikle İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi öğrencileri, Hemşire Okulu, Hava Harp Okulu, Hava Eğitim Kumandanlığı, Hava Lisesi ve Ulaştırma Yedek Subay Okulu öğrencileri yaptıkları törenlerle darbeyi desteklediklerini gösterdiler. İzmir, uzun yıllar boyunca DP'nin kalesi olarak bilinirdi; fakat darbe haberinin duyulmasından sonra İzmir'deki aydınlar ve geniş öğrenci kitleleri de yoğun duygularla sevinçlerini göstermişlerdi. Fakat ilerleyen dönemlerdeki gelişmelere bakıldığında İzmir'in Adalet Partisi'ne ev sahipliği yapması ve partinin genel merkezinin İzmir olarak belirlenmesi DP taraftarlarının İzmir'de hala güçlü olduğunu gösteriyordu. Nitekim Adalet Partisi hiçbir zaman net olarak DP'nin devamı olduğunu söylemese de, yürüttüğü politikarlardan DP'nin devamı olduğu tahmin edilebiliyordu. Üstelik ilginçtir ki, 1961 yılında yapılan seçimlerde ülke yönetimini AP'si kazanacak ve yine DP'nin ideolojilerini uygulanmaya devam edecekti.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi

II. Süreli Yayınlar (Gazete ve Dergiler)

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Demokrat İzmir Gazetesi

Ege Ekspres Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Tercüman Gazetesi

Yeni Asır Gazetesi

Yeni İstanbul Gazetesi

III. Kitaplar, Ansiklopediler, Yıllıklar ve İstatistikler

Akşin, Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Bayar Gürsoy, Nilüfer, **27 Mayıs Darbesi ve Bizler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

Ertuğrul, N. İlder, **Cumhuriyet Tarihi El Kitabı 1923-2008**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009.

Yalçın, Soner, **Efendi-Beyaz Türklerin Büyük Sırrı**, Doğan Yayınları, İstanbul, 2004.

Özdemir, Hikmet, **"Siyasi Tarih 1960-1980", Türkiye Tarihi 4-Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınları.

Zürcher, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, TÜİK Yayınları, Ankara, 2012.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) İstatistik Yıllığı 1960-1962.

İzmir Kent Ansiklopedisi-Tarih 2

1967 İzmir İl Yıllığı.

IV. Makaleler ve Tezler

Baradan, Hüseyin, "Türkiye Bayram Sevinci İçinde", **Demokrat İzmir**, 30 Mayıs 1960.

Börklüoğlu, Levent, **27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası Türkiye'de Ordu-Siyaset İlişkisi (1960-1965)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Çanakkale, 2010.

Çakmak, Fevzi, "27 Mayıs'tan 12 Eylül'e İzmir, **İzmir Kent Ansiklopedisi-Tarih 2-**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013.

Dikici, Ali, "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:XXX, Sayı:89, Temmuz 2014.